

University
of WrocławISSN 1392–6195 (print)
ISSN 2029–2058 (online)
JURISPRUDENCIJA
JURISPRUDENCE
2009, 3(117), p. 313–337

NEĮMANOMUMO ĮVYKDYTI PRIEVOLĘ ĮTAKA SANDORIŲ GALIOJIMUI: PRINCIPO „IMPOSSIBILIUM NULLA OBLIGATIO EST“ TAIKYMAS ŠIUOLAIKINĖJE TEISĖJE

Asta Dambrauskaitė

Mykolas Romeris universiteto Teisės fakulteto

Civilinės ir komercinės teisės katedra

Ateities g. 20, LT-8308 Vilnius, Lietuva

Telefonas (+370 5) 2714 610

Elektroninis paštas ad_asta@yahoo.com

Pateikta 2009 m. birželio 23 d., parengta spausdinti 2009 m. rugpjūčio 22 d.

Anotacija. Straipsnyje analizuojamos teisinės pasekmės, kylančios sandorio šalims susitarus dėl to, kas neįmanoma arba neegzistuoja, keliant klausimą, ar pagrįstai Lietuvos teisėje principas *Impossibilium nulla obligatio est* aiškinamas kaip lemiantis absoliutų sandorio negaliojimą. Atsižvelgiant į šiuolaikinės teisės raidos tendencijas, siūloma atsisakyti Lietuvos teismų praktikoje suformuluotos teisės aiškinimo ir taikymo taisyklės, pagal kurią sandoris yra niekinis (prieštaraujantis imperatyviai įstatymo normai), jeigu sandorio sudarymo metu prievolę įvykdyti yra neįmanoma. Straipsnyje siūloma lanksčiai traktuoti Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.3 straipsnio 4 dalyje įtvirtintą nuostatą, pripažįstant galimybę sąžiningai sutarties šalims, kurios teisėti lūkesčiai buvo pažeisti dėl neįmanomo įvykdymo, reikalaui teigiamų (pozityvių) nuostolių atlyginimo pagal sutartinės atsakomybės taisyklės.

Reikšminiai žodžiai: civilinė teisė, prievolės dalykas, neįmanomas įvykdymas, negaliojantis sandoris, nuostolių atlyginimas, suklydimas, *Impossibilium nulla obligatio est*.

Įvadas

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso¹ (toliau – CK) 6.3 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta, kad prievolės dalyku negali būti tai, kas neįvykdoma. Kelių pastarųjų metų Lietuvos teismų praktikoje išryškėjo kryptis, pagal kurią sandoriai, sukuriantys neįvykdomą prievolę, laikomi niekiniais. Tokio pobūdžio bylose teismai savo sprendimus grindžia CK 6.3 straipsnio 4 dalimi ir lotynišku posakiu *Impossibilium nulla obligatio est*. Iš tiesų tokį sprendimo būdą pripažįsta ir nemažai užsienio valstybių, civilinių kodeksų normose įtvirtinančių taisyklę, pagal kurią sutartis yra negaliojanti, jeigu sutarties sudarymo metu jos dalykas yra neįmanomas arba neegzistuojantis (pvz., Šveicarijos prievolių kodekso 20 str., Italijos CK 1346, 1418 II str., Prancūzijos CK 1601 str., reglamentuojantis pirkimo-pardavimo sutartį, Vokietijos CK 306 str. redakcija, galiojusi iki 2002 m., ir kt.).

Tačiau žvelgiant iš lyginamosios teisėtyros pozicijų, minėtas sprendimas nėra vienintelis galimas tokių situacijų vertinimo ir kvalifikavimo būdas. Tarptautinio pobūdžio *soft law* instrumentuose, priimtuose siekiant vienodinti privatinę teisę, pavyzdžiui, UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių teisės principuose² (toliau – UNIDROIT principai) ir Europos sutarčių teisės principuose³ (toliau – PECL) įtvirtintos kardinaliai priešingos taisyklės, t. y. teigiama, kad sutartis nėra negaliojanti vien tik dėl to, jog jau sudarymo metu ją įvykdyti yra neįmanoma. Moderniausiuose Europos valstybių civiliniuose kodeksuose (pavyzdžiui, 1992 m. Olandijos CK 6:74 str., nuo 2002 m. galiojančioje Vokietijos CK 311a straipsnio redakcijoje) įtvirtintas teisinis reglamentavimas atitinka minėtų tarptautinių dokumentų nuostatas.

Laikantis pozicijos, kad sutartis, kurią įvykdyti nuo pat pradžių neįmanoma, yra niekinė, kyla pagrindinė problema, jog šaliai, išsipareigojusiai atlikti tai, kas neįmanoma, negalima taikyti sutartinės atsakomybės nuostatų (nes, sutarčiai negaliojant, šalių nesaisto sutartiniai teisiniai santykiai). Deliktinės atsakomybės taisyklių taikymas ir negatyvių nuostolių atlyginimas dažnai būna nepakankamas ir negali visiškai užtikrinti sąžiningos sutarties šalies pozityvaus intereso, t. y. intereso būti sugrąžintai į padėtį, kurioje ji būtų buvusi, jei sutartis būtų tinkamai įvykdyta. Ši priežastis, taip pat ir minėti teisinio reglamentavimo skirtumai Europos valstybėse skatina paanalizuoti dabartinę Lietuvos teisės poziciją ir besiformuojančios teismų praktikos pagrįstumą.

Šio straipsnio tyrimo objektas – pradinis neįmanomumas įvykdyti prievolę ir jo įtaka sandorio, iš kurio kyla tokia prievolė, galiojimui.

Šio mokslinio tyrimo tikslas – išanalizuoti, kokią įtaką sandoriui galioti turi sandoriu sukuriama prievolės neįvykdomumas, apibrėžti atvejus, kurie gali būti laikomi neįvykdomumo atvejais, nustatyti pradinio ir vėliau atsiradusio neįmanomumo įtaką sandoriui galioti, pateikti siūlymų, kaip galėtų būti aiškinama CK 6.3 straipsnio 4 dalyje

1 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

2 UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts [interaktyvus]. 2004 [žiūrėta 2008-09-16]. <<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/blackletter2004.pdf>>.

3 *Principles of European Contract Law. Full text of Parts I and II Combined*. Lando, O.; Beale, H. (eds.). The Hague: Kluwer Law International, 2000; *Principles of European Contract Law. Part III*. Lando, O., et al. (eds.). The Hague: Kluwer Law International, 2003.

įtvirtinta norma, nustatyti, kuris variantas – sandorio laikymas niekiniu ar sutartinės atsakomybės taikymas – padėtų geriau užtikrinti sąžiningos sutarties šalies interesus.

Straipsnyje nagrinėjama problema Lietuvos mokslininkų darbuose nebuvo išsamiai analizuota, tačiau apie ją trumpai užsimenama CK komentare aiškinant prievolės dalykui keliamus reikalavimus, kiek plačiau šis klausimas analizuojamas V. Mikelėno knygoje „*Prievolių teisė*“ bei S. Drazdausko disertacijoje „*Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei*“. Daugiau dėmesio šiam klausimui skirta užsienio šalių civilinės teisės doktrinoje. Išsamiai šią problemą yra tyrinęję mokslininkai R. Zimmermannas, K. Zweigertas, H. Kötzas, F. Terré, Ph. Simleris, Y. Lequette, Ph. Malaurie, J. Gordley, J. Beatsonas, R. Stone ir kiti autoriai, kurių darbais remsimės atlikdami mokslinį tyrimą.

Straipsnyje keliamiems tikslams pasiekti bus taikomi šie mokslinio tyrimo metodai: dokumentų analizės, sisteminės analizės, analogijos ir apibendrinimo. Tyrimo metu bus pasitelktas ir lyginimo metodas, didžiausią dėmesį skiriant Vokietijos, Prancūzijos teisės ir bendrosios teisės sistemos pozicijai.

1. Prievolės dalykas: romėnų teisės pozicija

Romėnų teisėje prievolės dalykas buvo suprantamas kaip tam tikras įvykdymas (lot. *praestare*), kuris galėjo reikšti nuosavybės teisės perleidimą ar kitokios daiktinės teisės nustatymą (lot. *dare*), tam tikrų veiksmų atlikimą (lot. *facere*) arba tam tikro užtikrinimo ar garantijos (lot. *praestare* siaurąja prasme) suteikimą⁴. Toks prievolės dalyko suvokimas išliko iš esmės nepakitęs iki šių dienų.

Vienas iš reikalavimų, keliamų prievolės dalykui, be apibrėžtumo, teisėtumo ir kreditoriaus intereso tenkinimo, yra prievolės įvykdymo įmanomumas⁵. Pagal romėnų teisę veiksmas, esantis prievolės dalyku, sutarties sudarymo metu turėjo būti įmanomas, o neįmanomumas galėjo būti fizinis arba, kitais žodžiais tariant, faktinis (pvz., išsemti visą vandenį iš jūros, pastatyti daugiaaukštį namą per vieną dieną, perduoti objektą, kuris arba apskritai neegzistuoja gamtoje, pvz., hipocentauras, arba nebeegzistuoja sutarties sudarymo metu, pvz., gaisro metu sudegęs pastatas), teisinis (daikto, išimto iš apyvartos, pardavimas) arba moralinis (pvz., įsipareigojimas atlikti sąvadautojo vaidmenį)⁶. Fizinis ir teisinis negalėjimas įvykdyti prievolės skiriamas ir šiuolaikinėje teisės doktrinoje⁷.

4 Дождев, Д. В. *Римское частное право*. [Dozhdev, D. V. *Roman Private Law*]. Москва: Инфра-М-Норма, 1999, p. 480.

5 *Ibid.*, p. 478 – 486; Mikelėnas, V. *Prievolių teisė*. 1 dalis. Vilnius: Justitia, 2002, p. 49.

6 Новицкий, И. Б. *Основы римского гражданского права*. [Novickij, I. B. *Basic Roman Private Law*]. Москва: Зерцало, 2000, p. 130; Zyl van D. H. *History and Principles of Roman Private Law*. Durban: Butterworths, 1983, p. 255–256.

7 Mikelėnas, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003, p. 21; Ambrasienė, D., et al. *Civilinė teisė. Prievolių teisė*. T. 2. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, p. 17. Pažymėtina, kad Anglijos teisėje skiriamas ir komercinis neįmanomumas, nurodant klasikiniu tapusį atvejį, kai, sutarus išnuomoti kambarį, iš kurio būtų galima stebėti karūnavimo ceremoniją, paaiškėjo, kad, šalims nežinant jau sutarties sudarymo metu ši ceremonija buvo atšaukta – nors sutarties vykdymas buvo įmanomas tiek fiziškai, tiek teisiškai, sutarties šaliai jis nebeturėjo

Kaip minėjome, dalis Europos valstybių civilinių kodeksų tiesiogiai įtvirtina nuostatą, kad prievolės dalyko neįmanomumas lemia sandorio negaliojimą. Šių kodeksų rengėjai rėmėsi doktriniais romėnų teisės šaltinių aiškinimais, teigiančiais, kad prievolė, kurios dalykas neįmanomas, yra niekinė, nors toks aiškinimas veikiau buvo grindžiamas teisės mokslo atstovų siekiu matyti tokią romėnų teisės sistemą, kuri atitiktų XIX a. mokslo poreikius, neretai neatsižvelgiant į pačioje romėnų teisėje buvusius subtilius teisinio reglamentavimo arba teisės taikymo praktikos skirtumus. Pavyzdžiui, iki 2002 m. galiojusioje Vokietijos CK 306 straipsnio redakcijoje įtvirtinta nuostata, pagal kurią neįmanomumas lemia absoliutų sutarties negaliojimą, doktrinoje vienareikšmiškai buvo kildinama iš romėnų teisės, nors, R. Zimmermanno nuomone, tai yra klaidinga. Pati principo *Impossibilium nulla obligatio est* formuluotė iš tiesų priskiriama romėnų teisininkui *Iuventius Celsus*⁸, tačiau Romos teisininkams minėtas principas teisriškė akivaizdžią tiesą, kad niekas negali būti įpareigotas atlikti tai, kas negali būti atlikta, tačiau tai jokių būdu nėra identiška teiginiui, kad sutartis, sukurianti neįmanomą prievolę, yra niekinė.⁹ Pripažinus, kad sutartis yra niekinė, neišvengiamai reikėtų daryti išvadą, kad sutarties šalys ne tik negali reikalauti vykdyti sutartinius įsipareigojimus, bet taip pat negali reikalauti taikyti ir sutartinės atsakomybės už sutarties pažeidimą. Tačiau romėnų teisininkai net ir negalimo įvykdymo atveju galėjo pripažinti teisę nukentėjusiam pirkėjui reikalauti apginti jo pozityvųjį interesą pareiškiant ieškinį *actio empti*, t. y. ieškinį, kylantį iš sutarties.¹⁰ Be to, atkreipiamas dėmesys, kad taisyklė *Impossibilium nulla obligatio est* romėnų teisėje buvo taikoma tik *stipulatio* sutartims, tuo tarpu kitoms sutartims ši taisyklė nebuvo taip akivaizdžiai taikoma.¹¹ Būtent šios takoskyros ignoravimas (ypač XIX a. Vokietijos civilinės teisės moksle) buvo viena iš priežasčių, lėmusių vienareikšmiško negaliojimo verdikto įsitvirtinimą šiuolaikinėse kodifikacijose.

Romėnų teisėje viena pagrindinių žodinių (verbalinių) sutarčių rūšių (arba sutarties sudarymo būdų ar formų, kuria galėjo būti įformintos labai įvairaus turinio sutartys, pvz., pirkimo-pardavimo, mainų ir kt.¹²) – *stipulatio* būdavo sudaroma būsimajam kreditoriui klausiant, ar asmuo sutinka būti skolininku, ir pastarajam atsakius, kad sutinka. Tai buvo itin formalus pobūdžio sutartis, sukurianti *stricti iuris* (imperatyviosios teisės) prievoles, o šios sutarties aiškinimas buvo griežtai pažodinis¹³. Tuo tarpu atsiradus

jokios prasmės (cituota pagal: Stone, R. *The Modern Law of Contract*. 6th ed. London: Cavendish Publishing Limited, 2005, p. 290 – 291).

8 Celsus, D. 50.17.185.

9 Zimmermann, R. *The New German Law of Obligations – Historical and Comparative Perspectives*. Oxford: Oxford University Press, 2005, p. 62; Zimmermann, R. *The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition*. Oxford: Oxford University Press, 1996, p. 687.

10 Zimmermann, R. *The New German Law of Obligations – Historical and Comparative Perspectives*, p. 63; Zimmermann, R. *The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition*, p. 691.

11 Kiti autoriai nurodo, kad negalimumo doktrina pagal romėnų teisę tradiciškai buvo taikoma ne visoms, o tik kai kurioms sutartims, t. y. pardavimo ir *stipulatio* sutartims (Gordley, J. *Foundations of Private Law. Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment*. Oxford: Oxford University Press, 2007, p. 337).

12 Nekrošius, I.; Nekrošius, V.; Vėlyvis, S. *Romėnų teisė*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 234.

13 Pavyzdžiui, Gajus laikė stipuliaciją negaliojančia, net jei į kreditoriaus klausimą „Ar pasižadi duoti 10?“ skolininkas atsakydavo „Pasižadu duoti 5“. Teisininkai net nekėlė klausimo, ar prievolė gali galioti sumai, lygiai 5. Visa prievolė buvo laikoma negaliojančia. Tiesa, reikia pažymėti, ilgainiui tokio griežto formalizmo

konsensualinėms sutartims, pavyzdžiui, pirkimo-pardavimo sutarčiai (*emptio-venditio*), iš šios sutarties kylančios prievolės ir ieškiniai, kuriais reikalaujama įvykdyti šias prievoles (*actio venditi* ir *actio empti*), priklausė *actiones bonae fidei* (geros sąžinės) kategorijai. Čia teisėjas nebebuvo besąlygiškai saistomas sutarties raidės kulto ir turėjo daugiau laisvės aiškindamas sutarties šalių valią¹⁴. Pavyzdžiui, jeigu sutarties šalis būdavo apgauta (*dolus in contrahendo*) *stipulatio* sutarties atveju sutartinis ieškinys nebuvo galimas, kadangi šios rūšies sutartys, taikant principą *Impossibile nulla obligatio est*, buvo laikomos niekinėmis dėl jų įvykdymo neįmanomumo, tačiau jeigu tokia situacija susiklostydavo *bonae fidei* sutarčių atveju, romėnų teisė pripažino galimybę kreditoriui pareikšti ne tik *actio doli*, bet reikalauti ir pozityvaus intereso patenkinimo pareiškiant sutartinį ieškinį, nors laukiamo rezultato sutartis ir nesukūrė¹⁵. Kaip matysime iš tolesnės analizės, būtent prie šio lankstesnio režimo ir yra grįžtama šiuolaikinėje teisėje, t. y. pripažįstama, kad tais atvejais, kai skolininkas sutarties sudarymo metu žino arba turi žinoti apie prievolės neįvykdomumą, kreditoriui turi būti pripažįstama galimybė reikalauti patenkinti jo pozityvų interesą.

Reikėtų pažymėti, kad romėnų teisininkai tokių terminų kaip „negatyvus interesas“ („negatyvūs nuostoliai“) ir „pozityvus interesas“ („pozityvūs nuostoliai“) nevartojo. Tai veikiau Romos teisinių instrumentų vertinimas šiuolaikinėje teisėje¹⁶. Tačiau pats žodis „interesas“, kilęs iš lotynų kalbos *interesse* ir reiškiantis „buvimo tarp“, tam tikro skirtumo idėją¹⁷, galbūt net geriau nei žodis „nuostoliai“ atspindi kreditoriaus reikalaujamų priteisti sumų dydį. Negatyvus (arba neigiamas) kreditoriaus interesas nustatomas palyginus jo dabartinę turtinę padėtį su ta, kurioje jis būtų, jei sandoris apskritai nebūtų buvęs sudarytas. Pozityvus (arba teigiamas) kreditoriaus interesas reiškia skirtumą tarp kreditoriaus padėties, kurioje jis yra, ir kurioje būtų buvęs, jeigu prievolė būtų tinkamai įvykdyta. Šiame straipsnyje terminai negatyvus ir pozityvus interesas vartojami būtent tokia prasme.

Šiuolaikinėje teisėje įsitvirtino ir dar vienas iš romėnų teisės perimtas prievolės įvykdymo neįmanomumo teisinio režimo ypatumas, t. y. pradinio ir vėliau atsiradusio neįmanomumo išskyrimas ir skirtingų teisinių pasekmių nustatymas kiekvienu iš šių atvejų. Jau nuo romėnų teisės laikų¹⁸ vėliau atsiradusio negalimumo teisinės pasekmės buvo sprendžiamos atsižvelgiant į tai, ar aplinkybė, dėl kurios prievolės negalima įvykdyti, atsirado dėl skolininko kaltės, ar nepriklausomai nuo skolininko. Jeigu skolininkas atsakingas už tą aplinkybę (pvz., už daikto sunaikinimą arba praradimą), jo sutartinė

nebebuvo laikomasi. Cituota pagal: Новицкий, И. Б., p. 159.

14 *Ibid.*, p. 186.

15 Дождев, Д. В., p. 486; Zyl van D. H., p. 256; Zimmermann, R. The Civil Law in European Codes. *Regional Private Laws and Codification in Europe*. MacQueen, H. L.; Vaquer, A.; Espiau, S. E. (eds.). Cambridge University Press, 2003, p. 32.

16 Plačiau apie negatyvų ir pozityvų interesą šiuolaikinėje teisėje bei sutartinės ir deliktinės atsakomybės skirtumus žr.: Selionytė-Drukeitinienė, S. Deliktinės ir sutartinės atsakomybės konkurencija. *Justitia*. 2008, 1(67): 2–13; Ambrasienė, D.; Cirtautienė, S. Ikisutartinės atsakomybės kvalifikavimo problema: sutartinė, deliktinė ar *sui generis*. *Jurisprudencija*. 2008, 10(112): 52–63.

17 Дождев, Д. В., p. 481.

18 Новицкий, И. Б., p. 130.

prievolė transformuojasi į prievolę atlyginti nuostolius dėl sutarties nevykdymo, tuo tarpu jeigu skolininkas nėra atsakingas už tokią aplinkybę, jis atleidžiamas nuo prievolės. Tačiau romėnų teisės šaltinių interpretatoriams vis dėlto nepavyko iki galo paaiškinti, kodėl buvo reikalingos dvi doktrinos (neįmanomumo doktrina ir atsakomybės esant kaltei doktrina), ir kodėl neįmanomumo teorija turėjo būti taikoma, jeigu prievolę įvykdyti negalima nuo pat pradžių, o kaltės principas taikomas, kai įvykdyti tampa neįmanoma vėliau¹⁹/ Iš tiesų, kaip matysime, šiuolaikinėje teisėje suabejota tokio „dvigubo standarto“ reikalingumu, doktrinoje keliant klausimą, kodėl turėtų būti skirtingai traktuojamos pradinės bei vėliau atsiradusios kliūtys prievolei vykdyti, ir kodėl skolininko kaltės principas negalėtų būti taikomas taip pat pradinio neįmanomumo atveju.

Taigi apibendrinami romėnų teisės pozicijos dėl prievolės dalyko įmanomumo analizę, galime konstatuoti, kad, nepaisant jau romėnų teisėje esančių užuomazgų galimybei lanksčiai traktuoti negalimumą, XIX a. (ir vėlesnių laikų) Europos civilinės teisės kodifikacijų įtvirtinta absoliutaus negaliojimo sankcija gali būti vertinama kaip itin nelankstaus sprendimo išgalėjimas. Susiklosčiusi situacija išties gali pasirodyti paradoksali. Kaip taikliai yra nurodęs R. Zimmermannas, šiuolaikiniai civiliniai kodeksai įtvirtino taisyklę, Romos teisėje taikytą tik sutarčiai (turima omenyje *stipulatio – aut. pastaba*), kurios nėra viena iš šiuolaikinių valstybių neperėmė²⁰. Viena pagrindinių priežasčių galėtų būti ta, kad laikui bėgant doktrininiuose Romos teisės šaltiniuose aiškinimuose buvo prarasta romėnų teisėje pripažinta takoskyra tarp *stipulatio* ir konsensualinių sutarčių bei pamiršta, kad romėnai taisyklę *Impossibilium nulla obligatio est* neginėjimai taikė tik *stipulatio* atveju.

Toliau apžvelgsime pradinių kliūčių prievolei įvykdyti teisinį reglamentavimą dviejose kontinentinės Europos šalyse (Prancūzijoje ir Vokietijoje), taip pat Anglijos teisės poziciją.

2. Pradinio neįmanomumo teisinės pasekmės: niekinis sandoris ar atsakomybė už sutarties nevykdymą

2.1. Prancūzijos teisės pozicija

Viena iš keturių esminių sąlygų, būtinų sutarties galiojimui, įtvirtintą Prancūzijos CK 1108 straipsnyje, yra apibrėžtas išpareigojimo (prievolės) objektas, kuriam keliami reikalavimai detalizuojami kituose kodekso straipsniuose. Prancūzijos CK 1126 straipsnis numato, kad prievolės dalykas yra tai, ką šalis išpareigoja duoti, arba tai, ką šalis išpareigoja padaryti arba nedaryti. Prievolės dalykui keliamas apibrėžtumo reikalavimas reiškia, kad turi būti aišku, dėl ko susitarta, nors tikslus kiekis arba tikslė kaina gali būti ir nenustatyta, jei įmanoma juos apibrėžti kitaip (Prancūzijos CK 1129 str. 1 ir 2 d.). Pagal bendrą taisyklę prievoliniai teisiniai santykiai gali atsirasti tik tuomet, jei daiktas,

19 Gordley, J., p. 339.

20 Zimmermann, R. The Civil Law in European Codes. *Regional Private Laws and Codification in Europe*, p. 32.

dėl kurio šalys susitaria, egzistuoja sutarties sudarymo metu²¹. Nors teisinėje literatūroje ir nurodoma, kad praktikoje tokie atvejai, kai sutartis sudaroma dėl daikto, kuris sudarymo metu jau neegzistuoja, gana reti, tačiau tokia galimybė vis dėlto neatmetama ne tik individualiais požymiais apibūdintų daiktų atveju, bet ypač nematerialaus turto perleidimo atvejais²².

Pagal Prancūzijos teisę prievolės, kurios dalykas *dare*, atveju nustačius, kad dalykas neegzistuoja, sutartis laikoma negaliojančia (išskyrus atvejus, kai susitariama dėl būsimos daikto perleidimo). Prievolių, kurių dalykas *facere*, atveju skolininko pažadėtam įvykdymui taip pat keliamas įvykdymo reikalavimas. Pavyzdžiui, sutartis, kuria kecionių agentūra pažadėtų nuvežti į Žemės centrą, būtų laikoma negaliojančia. Prancūzijos CK 1601 straipsnis, reglamentuojantis pirkimo-pardavimo sutartį, įtvirtina specialią taisyklę, pagal kurią tais atvejais, kai parduodamas daiktas yra sunaikintas, pirkimo-pardavimo sutartis yra negaliojanti. Tačiau dėl negaliojimo pobūdžio doktrinoje nėra vienos nuomonės. Pagal klasikinę sandorių negaliojimo teoriją, nesant sutarties dalyko (kaip esminio sutarties elemento), sutartis laikytina absoliučiai negaliojančia. Tačiau šiuolaikinėje sandorių negaliojimo teorijoje linkstama tokius atvejus priskirti santykinio negaliojimo sričiai, kadangi tokiu reguliavimu visų pirma siekiama saugoti privačius interesus²³. 2005 m. parengtame Prancūzijos prievolių teisės ir senaties terminų reformos projekte²⁴ siūloma Prancūzijos CK papildyti nauju 1122 straipsniu, kuriame tiesiogiai būtų reglamentuojamos teisinės pasekmės, kylančios dėl prievolės dalyko neteisėtumo ir dėl dalyko nebuvimo – pirmuoju atveju siūloma sutartį laikyti absoliučiai negaliojančia, antruoju – santykinai negaliojančia.

Prancūzijos doktrina laikosi pozicijos, kad skolininkas, sutarties sudarymo metu žinojęs, kad ją įvykdyti yra absoliučiai negalima, privalėtų atlyginti kitai šaliai nuostolius, kadangi įsipareigodamas tokiomis aplinkybėmis jis yra kaltas²⁵. Prancūzijos teisėje tokiu atveju taikomos deliktinės atsakomybės taisyklės (nes sutarčiai negaliojant, sutartinė atsakomybė negali kilti), o tai suponuoja būtinybę įrodyti skolininko kaltę, t. y. kad jis, žinodamas apie sutarties ydą, t. y. dalyko neįmanomumą arba nebuvimą, vis dėlto sudarė sutartį²⁶. Jeigu abi sutarties šalys žinojo, kad ją įvykdyti yra neįmanoma, sutartis yra negaliojanti ne tik dėl dalyko nebuvimo, bet ir dėl šalių valios nebuvimo (susitarimo

21 Jei daiktas sunaikinamas jau sudarius sutartį, prievolė galioja, tačiau reikia nustatyti daikto praradimo teisinės pasekmės; jei daiktas prarastas ne dėl skolininko kaltės, remiamasi atsitiktinio daikto žuvimo (sugedimo) rizikos teorija; jei daiktas prarastas dėl skolininko kaltės, taikomos sutartinės atsakomybės taisyklės (Terré, F.; Simler, P.; Lequette, Y. *Droit civil. Les obligations*. Paris: Dalloz, 2005, p. 279).

22 Terré, F.; Simler, Ph.; Lequette, Y., p. 279.

23 *Ibid.*, p. 280. Tačiau yra ir priešinga nuomonė turinčių autorių, teigiančių, kad negaliojimas turi būti absoliutus, kadangi sutartis, neturinti dalyko, negali atlikti jai priskiriamos socialinių mainų funkcijos ir todėl neatitinka viešojo intereso (Ghestin, J. *Traité de Droit civil. La formation du contrat*, 3e éd., Paris: LGDJ, 1993, no 776).

24 Avant-projet de réforme du droit des obligations et du droit de la prescription. Rapport Catala [interaktyvus]. Paris, 2005 [žiūrėta 2009-04-28]. <<http://lesrapports.ladocumentationfrancaise.fr/BRP/054000622/0000.pdf>>.

25 Mazeaud, H.L.; Mazeaud, J.; Chabas, F. *Leçons de droit civil. Obligations: Théorie générale*. Paris: Montchrestien, 1998, p. 249.

26 Terré, F.; Simler, P.; Lequette, Y., *op. cit.*, p. 436–437.

nebuvimo) – laikoma, kad šalys veikė *jocandi causa*²⁷, ir dėl to skolininko atsakomybės klausimas nekyla²⁸.

Apibendrinant šią trumpą Prancūzijos teisės analizuojamuoju klausimu apžvalgą, galima daryti išvadą, kad šioje teisinėje sistemoje laikomasi romėniškojo principo *Impossibilium nulla obligatio est*, lemiančio, kad sutartis yra negaliojanti, jeigu prievolės dalykas yra neegzistuojantis arba neįmanomas įvykdyti, tačiau pastarųjų metų diskusijose ryškėja tendencija atsisakyti absoliutaus negaliojimo kaip vienintelio galimo atsakymo esant tokioms situacijoms.

2.2. Vokietijos teisės pozicija

Vienas ryškiausių teisinės sistemos, patyrusios esminių analizuojamos srities pokyčių, pavyzdžių yra Vokietijos teisė. Kaip minėjome šio straipsnio įvade, Vokietijos CK 306 straipsnio redakcijoje, galiojusioje iki 2002 m., buvo tiesiogiai įtvirtinta taisyklė, kad sutartis, kurios įvykdyti neįmanoma, yra niekinė.

Pripažįstant tokią sutartį niekine, reikia daryti išvadą, kad pirkėjas (jei kalbame apie pirkimo-pardavimo sutartį) negali pareikšti ieškinio, kylančio iš sutarties, t. y. jis negali reikalauti taikyti sutartinę atsakomybę ir negali reikalauti apginti jo pozityvųjų interesą (*expectation interest*). Tačiau pardavėjas tam tikromis aplinkybėmis galėjo būti įpareigotas atlyginti pirkėjui jo negatyvius nuostolius (*reliance damage*). Šiuo atveju buvo taikomi bendrieji deliktinės atsakomybės principai ir pirmiausia – skolininko kaltės principas, kaltės formomis pripažįstant pirmiausia tik apgaule (*dolus*), vėliau apgaule ir neatsargumą. R. von Jeringo suformuluota *culpa in contrahendo* idėja atvėrė naujas mąstymo perspektyvas ir reiškė, kad ir esant ikisutartiniam neatsargumui pardavėjas gali būti laikomas atsakingu už negatyvųjų pirkėjo interesą²⁹. Pradinė Vokietijos CK 307 straipsnio redakcija iš esmės įtvirtino R. von Jeringo požiūrį. Remiantis šiuo straipsniu, jeigu asmuo, sudarydamas sutartį, kurios įvykdyti neįmanoma, žinojo arba turėjo žinoti apie neįmanomumą, jis privalo atlyginti nuostolius, kitos sutarties šalies patirtus pasikliočius sutarties galiojimu, t. y. kompensuoti pirkėjo negatyvų interesą. Šioje Vokietijos CK 307 straipsnio redakcijoje įtvirtinta taisyklė buvo vertinama kaip Vokietijos įstatymų leidėjo siekis sušvelninti neįmanomumo doktrinos veikimą³⁰.

Jau nuo XX a. pradžios Vokietijos CK 306 straipsnis buvo kritikuojamas kaip neteisingas ir nevykęs. Būtent šis požiūris, skatinantis esant galimybei vengti vienareikšmiško negaliojimo verdikto, galiausiai įsitvirtino Vokietijos civilinės teisės doktrinoje. Vokietijos CK 306 straipsnyje įtvirtintas principas prarado savo absoliutumą, ir neginčyti-

27 Lotynišku terminu *jocandi causa* romėnų teisėje buvo apibūdinamos situacijos, kai sutarties šalies sutikimas nebuvo rimtas, o duotas juokais (Vitkevičius, P. S. *Romėnų privatinės teisės sutartys*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, p. 14).

28 Mazeaud, H. L.; Mazeaud, J.; Chabas, F., p. 249.

29 Zimmermann, R. *The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition*, p. 695.

30 Цвайгерт, К.; Кёtz, Х. *Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права*. Т. 2. [Zweigert, K.; Kötz, H. *An Introduction to Comparative Private Law*]. Москва: Международные отношения, 1998, p. 221.

nai buvo pripažinta būtinybė jį aiškinti siaurai³¹. R. Zimmermanno teigimu, nei logikos, nei politikos sumetimais jokia teisinė sistema neprivalo laikyti sutarčių, kurias vykdyti neįmanoma, niekinėmis³². Be abejo, reikia pripažinti, kad esant tokiai situacijai prievolę vykdyti natūra yra neįmanoma, tačiau svarstytina, ar tai įvykdyti pažadėjęs asmuo dėl sutarties neįvykdymo neturėtų atlyginti kitai sutarties šaliai nuostolius. Vokietijos CK 307 straipsnio ankstesnėje redakcijoje numatyta pirkėjo galimybė reikalauti tik negatyvaus intereso dažnai buvo vertinama kaip nepakankama. Kaip nurodo R. Zimmermannas, sudaryta pirkimo-pardavimo sutartis leidžia pirkėjui protingai tikėtis (*reasonable reliance*), kad sutartu laiku jam bus perduotas pažadėtas daiktas ar kita vertybė. Šis protingas pasiklojimas (tikėjimasis) ir leidžia manyti, kad sutarties neįvykdymo atveju pirkėjas gali tikėtis, jog jo padėtis bus tokia, kokia ji būtų, jeigu sutartis būtų tinkamai įvykdyta (t. y., kad būtų patenkintas pozityvus pirkėjo interesas), skirtingai nuo jo negatyvaus intereso, t. y. intereso būti sugrąžintam į tokia padėtį, kuri būtų, jeigu sutartis iš viso nebūtų buvus sudaryta.

Ankstesnėje Vokietijos CK redakcijoje, galiojusioje iki 2002 m., atsispindėjo ir mūsų jau minėtas iš romėnų teisės perimtas „dvigubas standartas“. Pradinis neįmanomumas lemdavo sutarties negaliojimą, tuo tarpu vėliau atsiradusio negalimumo teisinės pasekmės buvo nustatomos atsižvelgiant į skolininko kaltę – skolininkas atleidžiamas nuo sutartinės atsakomybės tik tuo atveju, jei jis nebuvo kaltas (Vokietijos CK 275 str.), skolininko kaltės formomis laikant tyčią arba neatsargumą (Vokietijos CK 276 str.), neatsargumą apibrėžiant kaip „įprastinio atidumo“ pažeidimą (Vokietijos CK 277 str.).

2002 m. Vokietijos prievolių teisės reforma įtvirtino keletą pagrindinių naujovių šioje srityje. Naujasis Vokietijos CK 311a straipsnis tiesiogiai numato, kad sutartis nėra negaliojanti, jeigu jos sudarymo metu prievolės įvykdymas buvo neįmanomas. Vokietijos CK 311a straipsnio II dalyje įtvirtintas atsakomybės režimas iš esmės sulygina pradinio ir vėliau atsiradusio negalimumo įvykdyti prievolę teises pasekmes. Kaip jau minėjome, romėnų teisės šaltinių aiškintojams nepavyko rasti įtikinamo paaiškinimo, kodėl reikėtų atsižvelgti į tai, ar prievolę įvykdyti buvo negalima nuo pat pradžių, ar kliūtys atsirado vėliau³³. Iš tiesų būtų nepriimtina skirtingai traktuoti atsakomybės standartą priklausomai nuo to, ar, pavyzdžiui, paveikslas buvo pavogtas prieš pat sudarant sutartį, ar netrukus po to, kai ji buvo sudaryta³⁴. Kaltės principas taip pat turi būti taikomas esant pradinio negalimumo atvejams. Šiuo atveju skolininko kaltė reikštų, kad jis žinojo arba turėjo žinoti, jog paveikslas pavogtas arba sunaikintas. Jeigu Vokietijos CK 311a straipsnio II dalis bus taikoma atsižvelgiant į įstatymų leidėjo ketinimus, rezultatas bus toks, kad tais atvejais, kai skolininkas žinojo arba turėjo žinoti apie pradines kliūtis prievolei įvykdyti, jis privalės kompensuoti kreditoriaus pozityvų interesą. Tuo tarpu, jeigu jis nežinojo ir negalėjo žinoti, atsakomybės klausimas iš viso nekils. Tačiau doktrinoje abejojama, ar įstatymas turėtų įtvirtinti tokį ryškų skirtumą, ir siūloma tais atvejais, kai skolininkas nežinojo ir negalėjo žinoti, įpareigoti jį atlyginti bent jau negatyvų kredi-

31 Цвайгерт, К.; Кёте, Х., p. 222.

32 Zimmermann, R. *The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition*, p. 695 – 696.

33 Gordley, J., p. 341.

34 Zimmermann, R. *The new German Law of Obligations – Historical and Comparative Perspectives*, p. 64.

toriaus interesą. Toks sprendimas grindžiamas siūlymu taikyti pagal analogiją Vokietijos CK 122 straipsnį, kuriuo remiantis asmuo, ginčijantis sutartį dėl suklydimo, privalo atlyginti kitai sutarties šaliai nuostolius, kuriuos ši patyrė pasitikėdama sutarties galiojimu (t. y. turi atlyginti negatyvius nuostolius). Ši analogija savo ruožtu paaiškinama tuo, kad esant pradinio negalimumo situacijoms iš esmės susiduriame su suklydimu: pardavėjas nežino, kad jo paveikslas parduotas arba pavogtas, t. y. klysta dėl sutarties dalyko buvimo. Dėl to būtų nenuoseklu netaikyti tokios pat taisyklės dėl nuostolių atlyginimo ir pradinio negalimumo atveju. Tačiau, kaip nurodo R. Zimmermannas, nėra aišku, ar toks argumentas, priartinantis Vokietijos teisę prie PECL, traktuojančių negalimumą kaip ir kitus suklydimo atvejus, išgalės Vokietijos teismų praktikoje³⁵.

Taigi apibendrinant Vokietijos teisės poziciją galima daryti išvadą, kad, atsisakius Civilinio kodekso nuostatos, pagal kurią neįmanomo įvykdymo atveju sutartis būdavo besąlygiškai laikoma niekine, ir sulyginus pradinio bei vėliau atsiradusio negalimumo teisinį režimą, tais atvejais, kai skolininkas atsakingas už aplinkybę, jog prievolės įvydyti neįmanoma, t. y. jis žinojo arba turėjo žinoti, kad daiktas sunaikintas ar prarastas, skolininko prievolė vykdyti sutartį transformuojasi į prievolę atlyginti nuostolius dėl sutarties nevykdymo. Tuo tarpu jeigu skolininkas nėra atsakingas už tokią aplinkybę, jis atleidžiamas nuo prievolės.

2.3. Anglijos teisės pozicija

Anglijos teisėje analizuojamos sritys pavyzdys įdomus tuo, kad, nors romėnų teisės principas *Impossibilium nulla obligatio est* formaliai nėra taikomas, daugelis situacijų, kurios kontinentinėje Europoje priskiriamos minėto principo veikimo sričiai, bendrosios teisės sistemos šalyse išsprendžiamos taikant suklydimo (angl. *mistake*) pagrindą³⁶. Skirtingai nei kontinentinėje teisėje (taip pat ir PECL), priskiriančioje suklydimą nuginčijamų sandorių kategorijai, Anglijos teisėje esminė klaida (angl. *operative mistake*) lemia absoliutų sutarties negaliojimą, t. y. sutartis laikoma niekine *ab initio* ir nuostoliai pagal tokią sutartį nėra atlyginami, išskyrus atvejus, kai suklydimą lėmė kitos šalies aktyvūs veiksmai (angl. *misrepresentation*)³⁷. Taigi atrodytų, kad nepaisant skirtingų pradinių pozicijų Anglijos ir kontinentinės Europos teisė pasiekia iš esmės panašų galutinį rezultatą – pagal bendrą taisyklę esant pradiniam sutarties įvykdymo neįmanomumui sutartis laikoma niekine. Tačiau, kaip matysime iš tolesnės teismų praktikos analizės, šios taisyklės taikymo sritis yra labai ribota.

35 Zimmermann, R. *The new German Law of Obligations – Historical and Comparative Perspectives*, p. 66.

36 Anglijos teisėje suklydimų kategorijoje *inter alia* išskiriamas suklydimas dėl sutarties dalyko egzistavimo ir suklydimas dėl sutarties vykdymo įmanomumo. Pastarojoje kategorijoje išskiriamas fizinis neįmanomumas, pavyzdžiui, kai žemės sklype negalima užauginti sutarto javų kiekio, arba teisinis neįmanomumas, pavyzdžiui, kai sutartimi įsigyjamas daiktas, jau priklausantis jį įsigyjančiam asmeniui, taip pat mūsų jau minėtas komercinis neįmanomumas (Treitel, G. *The Law of Contract*. 11th ed. London: Sweet & Maxwell Limited, 2003, p. 286–287; Stone, R. *The Modern Law of Contract*. 6th ed. London: Cavendish Publishing Limited, 2005, p. 290–291).

37 Stone, R., p. 287.

Vienas ryškiausių suklydimo pavyzdžių pagal Anglijos teisę yra atvejai, kai šalys sudaro sutartį dėl dalyko, sutarties sudarymo metu jau nebeegzistuojančio, pavyzdžiui, laivo nuomos sutartimi susitariama išnuomoti laivą, kuris, nė vienai iš šalių nežinant, sudegė per gaisrą likus dienai iki sutarties sudarymo (*res extincta* atvejai)³⁸. Toks susitarimas pagal bendrą taisyklę laikomas niekiniu dėl bendros klaidos (*common mistake*). Anglijos prekybos įstatymas (*Sale of Goods Act 1979*) įtvirtina specialią taisyklę, taikytiną pirkimo-pardavimo sutartims – sutartis yra niekinė, jeigu, pardavėjui nežinant, prekės (*specific goods*) jau yra sunaikintos sutarties sudarymo metu. Kiek sudėtingesnė situacija susiklosto tais atvejais, kai sutarties dalykas apskritai niekada neegzistavo. Nors, atrodytų, kad sprendimas turėtų būti analogiškas pirmiau minėtam atvejui (t. y., kai sutarties dalykas egzistavo, tačiau buvo sunaikintas), bendrosios teisės šalių teismai ieško lankstesnių sprendimų.

Taigi taisyklė, kad *res extincta* pirkimo-pardavimo sutartis yra niekinė, nėra absoliuti³⁹. Pripažįstama, kad suklydimo, kaip, beje, ir frustracijos atvejai, iš esmės siejasi su rizikos paskirstymo klausimu, o šiuo požiūriu lemiamą vaidmenį vaidina sutarčių aiškinimas, be to, abi situacijos gali atrodyti faktiškai panašios, kadangi tik gryno atsitiktinumo dėka nenumatytas įvykis, apsunkinantis sutarties vykdymą arba darantis jį apskritai negalimą, gali atsirasti prieš pat sutarties sudarymą arba tuoj po jo⁴⁰. Atsakyti į klausimą, kuriai iš sutarties šalių tenka prievolės įvykdymo įmanomumo rizika, galima pasitelkus sutarčių aiškinimo institutą.

Išaiškinus sutarties turinį, gali paaiškėti, kad pardavėjas buvo prisiėmęs atsakomybę už sutarties dalyko neegzistavimą arba, kitais žodžiais tariant, kad sutarties šalis garantavo dalyko egzistavimą ir todėl yra atsakinga už tokios garantijos pažeidimą. Klasikinė šiuo požiūriu yra tapusi Australijos aukštojo teismo byla *McRae v. Commonwealth Disposals Commission*, kurioje ginčas kilo ieškovams laimėjus Komisijos organizuotą konkursą dėl naftos tanklaivio, neva esančio prie konkretaus rifo, gelbėjimo operacijos, ir vėliau paaiškėjus, kad Komisijos nurodytoje vietoje nėra nei tokio tanklaivio, nei tokio rifo. Komisija, siekdama išvengti atsakomybės pagal su ieškovais sudarytą sutartį, teigė, kad sutartis yra niekinė dėl suklydimo. Tačiau teismas laikė sutartį galiojančia ir, pripažinęs Komisiją garantavus tanklaivio egzistavimą, įpareigojo atlyginti ieškovams nuostolius, kuriuos jie patyrė vykdami į nurodytą tanklaivio buvimo vietą, t. y. rengdami sužlugusią operaciją.

McRae byla vertinama kaip įtvirtinanti bendrą principą, pagal kurį vienai iš sutarties šalių tiesiogiai garantavus, jog sutarties dalykas egzistuoja, suklydimu remtis negalima, ir kita sutarties šalis turi teisę į sutarties pažeidimu padarytų nuostolių atlyginimą⁴¹. Toks sprendimas ypač racionalus tais atvejais, kai viena iš šalių pagrįstai gali būti vertinama kaip turinti geresnes galimybes žinoti apie sutarties dalyko egzistavimą. Tokiais atvejais kita sutarties šalis pasikliauja (*relying*) pirmosios šalies turimomis žiniomis ir todėl pagrįstai turėtų teisę reikalauti atlyginti nuostolius, jeigu pasikliauta (*reliance*) be pagrį-

38 Stone, R., p. 288.

39 Beatson, J. *Anson's Law of Contract*. 28th ed. Oxford University Press, 2002, p. 316.

40 *Ibid.*, p. 310.

41 Stone, R., *op. cit.*, p. 289.

do. Kaip nurodo autoriai, vien tik pripažinti sutartį negaliojančia tokiomis aplinkybėmis gali būti nepakankama⁴². *McRae* byloje priimtas sprendimas vertinamas kaip protingas ir atitinkantis šiuolaikinės teisės poziciją, kad pagal bendrą principą nukentėjusiai šaliai turi būti atlyginta už nepateisintą pasiklovimą (*disappointed reliance*).

Galimi ir atvejai, kai aiškinant tikrąjį sutarties turinį paaiškėja, kad kita sutarties šalis, pavyzdžiui, pirkėjas buvo prisiėmęs sutarties dalyko neegzistavimo riziką ir įsipareigojęs sumokėti bet koku atveju. Toks klausimas buvo sprendžiamas *Couturier v. Hastie* byloje, tačiau šiuo atveju teismai atsisakė neįmanomumo riziką perkelti pirkėjui ir sprendė, jog pirkėjas neprivalo mokėti sutartos grūdų krovinio kainos, kai grūdai, siekiant išvengti, kad jie nesugestų, buvo parduoti kitam pirkėjui nepasiekus galutinio kelionės tikslo⁴³.

Tačiau jeigu sutarties aiškinimas leidžia daryti išvadą, kad šalys sutartį sudarė manydamos, jog dalykas egzistuoja, ir nė viena iš jų negali būti laikoma atsakinga už tai, kad dalykas iš tiesų neegzistuoja, darytina išvada, kad sutartis yra niekinė esant abipusei klaidai (*mutual mistake*). Šiuo atveju šalys turi omenyje visiškai skirtingus dalykus ir nė viena apie tai nežino (šalys yra *at cross-purpose*)⁴⁴. Anglijos teisėje abipusę klaidą (*mutual mistake*) geriausiai iliustruoja byla *Raffles v. Wichelhaus*. Sutartimi šalys buvo susitarę įsigyti medvilnės krovinį, iš Bombėjaus į Angliją gabenamą laivu pavadinimu „*Peerless*“. Tačiau paaiškėjo, kad iš Indijos medvilnės krovinį gabeno du laivai tuo pačiu pavadinimu – vienas iš Bombėjaus išvyko spalio, kitas – gruodžio mėnesį. Krovinio gavėjai (atsakovai) atsisakė priimti gruodžio mėnesio krovinį ir apmokėti už jį teigdami ketinę įsigyti spalio mėnesio medvilnės siuntą. Krovinio siuntėjas (ieškovas) teigė, kad sutartimi buvo susitarta tik pristatyti tam tikrą medvilnės kiekį ir šiuo atveju neturėjo jokios reikšmės, koku laivu krovinys bus atgabentas. Tačiau ieškinys buvo atmestas pagrindžiant, jog nepasiekus *consensus ad idem* negalima teigti, kad tarp šalių buvo sudaryta vykdytina sutartis.

Taigi apibendrinant Anglijos teisės poziciją prievolės neįmanomumo atveju galima daryti išvadą, kad pagal Anglijos teisę net ir sutartis dėl neegzistuojančio dalyko gali būti galiojanti, jeigu, išaiškinus tikrąjį sutarties turinį, galima daryti išvadą, kad dalyko neegzistavimo rizika tenka vienai iš sutarties šalių.

2.4. Tarptautinio pobūdžio *soft law* instrumentų pozicija

Kaip minėta šio straipsnio pradžioje, sutarčių teisę vienodinantys, nors privalomos galios ir neturintys (nebent šalys būtų pasirinkusios juos kaip *lex contractus*), dokumentai įtvirtina kitokį prievolės įvykdymo neįmanomumo teisinį režimą, kuris galėtų būti apibūdintas kaip nukrypstantis nuo romanistinės tradicijos, tačiau atitinkantis šiuolaikinės teisės raidos tendencijas⁴⁵.

42 Stone, R., p. 290.

43 Treitel, G., p. 296. Kaip nurodo G. Treitel, nėra aišku, ar ši rizika buvo perkelta pardavėjui, t. y. ar pirkėjas būtų galėjęs reikalauti nuostolių atlyginimo dėl krovinio nepristatymo.

44 Stone, R., *op. cit.*, p. 288, 295.

45 *Commentary on the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts (PICC)*. Vogenauer, S.; Kleinheisterkamp, J. (eds.). Oxford: Oxford University Press, 2009, p. 408.

PECL 4:102 straipsnyje numatyta, kad sutartis nėra negaliojanti vien tik dėl to, kad jos sudarymo metu priimtą prievolę buvo neįmanoma įvykdyti, arba dėl to, kad sutarties šalis neturėjo teisės disponuoti perleidžiamu turtu. UNIDROIT principų 3.3 straipsnis, reglamentuojantis pradinio neįmanomumo situacijas, nustato, kad faktas, jog sutarties sudarymo metu prievolę įvykdyti buvo neįmanoma arba sutarties šalis neturėjo teisės disponuoti perleidžiamu turtu, neturi įtakos sutarties galiojimui.

Taigi šiuose tarptautinio pobūdžio instrumentuose aiškiai įtvirtinama, kad pradinis neįmanomumas neturi įtakos prievolės galiojimui, t. y. nedaro jos negaliojančios (niekinės). Kokias teises pasekmes tuomet sukelia pradinis negalėjimas įvykdyti prievolės? Ar tai reiškia, kad sutartis yra galiojanti ir turi būti vykdoma (ne natūra, tačiau kompensuojant nuostolius), ar kad sutartis gali būti nugincyta kaip sudaryta suklydus?

UNIDROIT principų 3.3 straipsnyje įtvirtintų situacijų teisinės pasekmės nustatomos pagal taisykles, reglamentuojančias prievolės nevykdymą ir suklydimą. Įdomu pažymėti, kad remiantis UNIDROIT principų 3.19 straipsniu, sutarčių negaliojimą reglamentuojančio skyriaus (kuriame yra ir 3.3 straipsnis dėl pradinio negalimumo) nuostatos yra imperatyvaus pobūdžio, t. y. šalims draudžiama susitarti, kad, pavyzdžiui, sutartį, sudarytą dėl apgaulės ar grasinimų, jos laikys galiojančia. Tačiau išimtis daroma pradinio neįvykdomumo atveju, t. y. šalims leidžiama nukrypti nuo UNIDROIT principų 3.3 straipsnio ir susitarti, kad negalint įvykdyti prievolę, sutartis bus laikoma negaliojančia⁴⁶.

PECL šią problemą sprendžia pasitelkdami nuostatas dėl valios ydų (suklydimo) arba nuostatas dėl sutarties nevykdymo (pažeidimo), jeigu yra visos būtinos sąlygos šioms nuostatoms taikyti. Visų pirma pagal PECL pradinis neįmanomumas traktuojamas kaip ir kitos suklydimo rūšys, ir yra pagrindas nugincyti sutartį (*to avoid the contract*)⁴⁷. Iš tiesų, labai dažnai, kai sutarties neįmanoma įvykdyti, galima kalbėti apie sutartį, sudarytą iš esmės suklydus, kai klydusi šalis turi teisę reikalauti sutartį pripažinti negaliojančia. Tačiau reikia atsižvelgti į tai, kad, remiantis PECL 4:103 straipsnio 2 dalimi, šalis neturi teisės nugincyti sutarties, jeigu ji suklydo nepateisinamai, taip pat tais atvejais, jeigu šalis buvo prisiėmusi klaidos atsiradimo riziką arba, atsižvelgiant į aplinkybes, būtų turėjusi ją prisiimti. Taigi galimos situacijos, kai pirkimo-pardavimo sutartimi perleidžiamas neegzistuojantis objektas, tačiau pardavėjas bus atsakingas už sutarties neįvykdymą, teismui pripažinus, kad esant tai konkrečiai situacijai pardavėjas laikytinas šalimi, kuriai tenka neįvykdymo rizika. Taigi tais atvejais, kai sutarties šalis laikytina prisiėmusia neįvykdomumo riziką, ji neturi teisės reikalauti pripažinti sutartį negaliojančia. Pastaruoju atveju sutartį vykdyti natūra, be abejo, bus neįmanoma, tačiau riziką prisiėmusi šalis turės atlyginti kitos šalies patirtus nuostolius dėl sutarties neįvykdymo.

46 Vogenauer, S.; Kleinheisterkamp, J. (eds.) *Commentary on the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts (PICC)*. Oxford: Oxford University Press, 2009, p. 488.

47 *Principles of European Contract Law*. Full text of Parts I and II combined. Lando, O.; Beale, H. (eds.). The Hague: Kluwer Law International, 2000, p. 228–229.

2.5. Lietuvos teisės pozicija

2.5.1. Principo *Impossibilium nulla obligatio est* doktrininis aiškinimas

Lotyniškas principas *Impossibilium nulla obligatio est* į lietuvių kalbą dažniausiai verčiamas: „Nėra prievolės, jeigu jos dalykas negalimas, neįmanomas“⁴⁸, o jo turinys aiškinamas taip, kad prievolės šalims susitarus dėl to, kas neįmanoma, neįvykdoma, prievolės nėra⁴⁹, ji negalioja⁵⁰, yra niekinė⁵¹ (*paryškinta aut.*). Tokia išvada daroma kalbant apie visišką (arba objektyvų) negalėjimą įvykdyti prievolės, tuo tarpu santykinis neįmanomumas nedaro prievolės negaliojančios⁵² (*paryškinta aut.*). Lietuvos civilinės teisės doktrinos pozicija dėl prievolės įvykdymo negalimumo įtakos sutarties galiojimui netiesiogiai atsispindi ir apibrėžiant *force majeure* aplinkybes, kuriomis pripažįstamos tik tokios aplinkybės, kurių nebuvo sudarant sutartį ir kurių atsiradimo šalis negalėjo protingai numatyti. Jeigu tokio pobūdžio aplinkybės jau buvo sudarant sutartį, tai, CK komentaro autorių nuomone, sutartis negalioja⁵³ (*paryškinta aut.*). Galima pastebėti, kad komentuojant CK 6.3 straipsnio 4 dalį, sąvokos „prievolės nėra“ ir „prievolė negalioja“ vartojamos kaip sinonimai, tačiau ar tai yra tikslu? Kalbant apie sandorių negaliojimą, reikia pripažinti, kad negalioti gali tik sandoris, kuris yra sudarytas. Jeigu sandoris nebuvo sudarytas, tai, mūsų manymu, nėra pagrindo kalbėti ir apie jo negaliojimą. Todėl esant tam tikroms situacijoms gali tekti spręsti apie nesudarytą sandorį⁵⁴. Iš tiesų šalims nesusitarus dėl esminių sąlygų, konstatuojame, kad sutartis nesudaryta, o ne kad sutartis negalioja. Galima sutikti, kad sandoriui negaliojant, nėra ir prievolės⁵⁵, tačiau sandorio negaliojimas, mūsų manymu, yra tik vienas iš atvejų, kai galima teigti, jog „prievolės nėra“. Taip vertinant sutiktume su CK komentaro autorių nuomone dėl būtinybės skirti atvejus, kai sutarties apskritai nėra, nes, pavyzdžiui, šalys nesusitarė dėl visų esminių tos sutarties sąlygų, ir atvejus, kai sutartis buvo sudaryta, tačiau dėl vienokių ar kitokių priežasčių ji negali būti laikoma galiojančia (CK 6.162 str. 2 d.)⁵⁶. Atskirti šias dvi teises konstrukcijas, mūsų manymu, svarbu visų pirma dėl teisinių pasekmių. Konstatavus, kad sutartis nesudaryta, o tam tikras turtas buvo perduotas, jis turėtų būti grąžinamas pagal turto gavimo ir/ar nepagrįsto praturtėjimo taisyklės (CK 6.237 str., 6.242 str.),

48 Vitkevičius, P. S., p. 11.

49 Mikelėnas, V. *Prievolių teisė*, p. 47; Mikelėnas, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*, p. 21.

50 Mikelėnas, V. *Prievolių teisė*, p. 52.

51 Nekrošius, I.; Nekrošius, V.; Vėlyvis, S., p. 215–216.

52 Mikelėnas, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė, op.* p. 21.

53 *Ibid.*, p. 284.

54 CK ne viename straipsnyje įtvirtina sąvoką „sutartis laikoma nesudaryta, pvz., CK 6.397 str. 1 d. nurodyta, kad nekilnojamojo daikto pirkimo-pardavimo sutartyje privalo būti nurodyta parduodamo nekilnojamojo daikto kaina <...> Jeigu kaina sutartyje nenurodyta, sutartis laikoma nesudaryta. CK 6.875 str. 3 d. reglamentuoja paskolos sutarties ginčijimo atvejį – jeigu įrodoma, kad pinigai ar daiktai iš tikrųjų nebuvo paskolos gavėjui perduoti, paskolos sutartis pripažįstama nesudaryta (*išskirta aut.*).

55 Mikelėnas, V. *Prievolių teisė*, p. 47.

56 Mikelėnas, V.; Vileita, A.; Taminskas, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 178.

tuo tarpu sandorių negaliojimo atveju taikoma restitucija ir kitos sandorių negaliojimo teisinės pasekmės (CK 1.80 str. 2 d. ir kt.).

Taigi kyla klausimas, kaip pagal CK reikėtų vertinti atvejus, kai šalys susitaria dėl prievolės, kurios dalykas yra neįmanomas arba neegzistuoja. Nors S. Drazdauskas pagrįstai nurodo, kad Lietuvos teisėje „nėra aiškos nuorodos į tai, pagal kokias taisykles turi būti sprendžiama dėl tokio neįmanomumo pasekmių – pagal sandorių negaliojimo ar sutarčių neįvykdymo“.⁵⁷ negalime sutikti su kitu šio autoriaus teiginiu, kad „vargu ar būtų įmanoma LR CK 6.3 str. 4 d. nuostatą aiškinti taip, kad šalių susitarimas dėl prievolės, kurios objektas yra tai, kas neįmanoma, nelemia tokio susitarimo negaliojimo, nes civilinės teisės tradicija dėl pradinio neįmanomumo šio straipsnio formuluotėje yra ganėtinai aiški“⁵⁸. Mūsų nuomone, pakanka atidžiai perskaityti CK 6.3 straipsnio 4 dalyje įtvirtintą nuostatą („prievolės dalyku negali būti tai, kas neįvykdoma“), kad pastebėtume, jog apie negaliojimą šiame straipsnyje apskritai neužsimenama. Vadinas, galime teigti, kad CK nėra tiesiogiai įtvirtinta tokia norma, kokia buvo įtvirtinta iki 2002 m. galiojusioje Vokietijos CK 306 straipsnio redakcijoje, t. y. nėra nurodyta, kad prievolės įvykdymo negalimumas lemtų sutarties, kuria nustatoma tokia prievolė, negaliojimą. Esant tokiam teisiniam reglamentavimui, pagrįstai kyla klausimas, kodėl Lietuvos civilinės teisės doktrina (ir, kaip matysime vėliau, besiformuojanti teismų praktika) pirmenybę esant tokioms situacijoms teikia sutarties negaliojimo institutui.

Tiesa, reikia pripažinti, kad CK nėra tiesiogiai suformuluotos ir tokios nuostatos, kokia įtvirtinta PECL 4:102 straipsnyje ir UNIDROIT principų 3.3 straipsnyje, t. y. kad prievolės įvykdymo neįmanomumas neturi įtakos prievolės galiojimui. Šiuo požiūriu galėtume sutikti su autorių nuomone, kad šiuose tarptautiniuose dokumentuose įtvirtinti novatoriški sprendimai dėl vienokių arba kitokių priežasčių iš tiesų nebuvo numatyti Lietuvos sutarčių teisėje⁵⁹ (reikėtų patikslinti – pozityviojoje teisėje). Tačiau ši aplinkybė, mūsų manymu, neužkerta kelio principą *Impossibilium nulla obligatio est* teisės taikymo praktikoje aiškinti lanksčiau. Jeigu Lietuvos teisėje nėra nei minėtų PECL arba UNIDROIT nuostatų, bet nėra pažodžiui įtvirtintos ir aiškos taisyklės, kad neįmanomumas lemia negaliojimą, tai, mūsų nuomone, nėra kliūčių CK 6.3 straipsnio 4 dalyje įtvirtintą nuostatą interpretuoti taip, kad prievolės įvykdymo negalimumas savaime neturi įtakos sutarties galiojimui, t. y. nedarą jos negaliojančios.

Iš esmės sutikdami su doktrinoje reiškiamą nuomone, kad yra gana svarių priežasčių įtvirtinti UNIDROIT 3.3 straipsnyje numatytas taisykles ir Lietuvos sutarčių teisėje⁶⁰, manytume, kad netgi nėra būtina pozityviają teisę (CK) pakeisti – pakaktų lanksčiai interpretuoti esamą nuostatą, įtvirtintą CK 6.3 straipsnio 4 dalyje. Galime daryti išvadą, kad Lietuvos teisėje yra palankios sąlygos lanksčiai traktuoti pradinio neįmanomumo situacijas ir tam net nereikia įstatymų leidėjo valios – pakaktų tinkamai aiškinti, atsižvelgiant į tarptautinę praktiką, šalių interesus ir kitus reikšmingus aspektus.

57 Drazdauskas, S. *Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008, p. 86.

58 *Ibid.*, p. 87.

59 Cituota pagal: Drazdauskas, S., p. 87.

60 *Ibid.*, p. 87.

Toliau paanalizuosime, kaip principą *Impossibilium nulla obligatio est* taiko Lietuvos teismai, ir įvertinsime, ar jų sprendimai yra priimtini atsižvelgiant į šiuolaikinės teisės raidos tendencijas ir kaip jie dera su tarptautinio pobūdžio *soft law* instrumentuose įtvirtintomis nuostatomis.

2.5.2 Principo *Impossibilium nulla obligatio est* taikymas Lietuvos teismų praktikoje

Lietuvos Aukščiausiąjame Teisme buvo nagrinėtos dvi iš esmės analogiškais faktinėmis aplinkybėmis paremtos bylos⁶¹, kuriose buvo sprendžiama dėl išlaidų, susijusių su kario mokymu Lietuvos karo akademijoje ir jo kvalifikacijos kėlimu, atlyginimo, kai karys neišstarnauja profesinėje karo tarnyboje sutartimi sulgyto laiko. Šiose bylose atsakovai (kariai), siekdami išvengti prievolių įsipareigojimų vykdymo, rėmėsi principu *Impossibilium nulla obligatio est* ir teigė, kad sutarties sąlygos, nustatančios galimybę išreikalausiti iš kario jo mokymui skirtas lėšas, nesant tokių lėšų grąžinimo tvarkos teisinio reglamentavimo, neatitinka įvykdomumo reikalavimo ir laikytinos niekinėmis. Remdamasis būtent šiuo motyvu, t. y. prievolės dalyko neįmanomumu (CK 6.3 str. 3, 4 d.), pirmosios instancijos teismas vienoje šių bylų pripažino niekiniu šalių sudarytos kario, siunčiamo mokytis, sutarties punktą, pagal kurį karys, negalėdamas dėl subjektyvių priežasčių išstarnauti nustatyto laiko, privalo atlyginti jo mokymuisi išleistas lėšas. Teismo nuomone, tokios pareigos neįmanoma įvykdyti, kadangi sutarties sudarymo ir galiojimo metu nebuvo teisės akto, reglamentuojančio išieškomų išlaidų apskaičiavimo bei grąžinimo tvarkos. Kasacinis teismas – priešingai – konstatavo, kad prievolės grąžinti kario parengimo išlaidas dalykas *inter alia* atitinka ir įmanomumo reikalavimą, kadangi objektyviai yra įmanoma atlikti šalių sulgytus veiksmus – atlyginti, t. y. sumokėti atsakovui mokytis išleistas lėšas. Šiuo atveju, kasacinio teismo nuomone, prievolės dalyko įmanomumui neturi reikšmės tai, kad grąžintinų išlaidų negalima apskaičiuoti pagal Krašto apsaugos ministro patvirtintas taisykles, kurias administracinis teismas pripažino neteisėtomis, nes tokių lėšų dydį galima apskaičiuoti vadovaujantis kitų teisės aktų nuostatomis⁶².

Atkreiptinas dėmesys, kad minėtose bylose ginčas buvo kilęs dėl piniginių prievolių vykdymo. Konstatuodamas, kad CK 6.3 straipsnio 4 dalis ir principas *Impossibilium nulla obligatio est* taikomas tik tada, kai yra visiškai ir objektyviai (fiziškai ir (ar) teisiškai) negalima įvykdyti to, dėl ko šalys susitarė, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pripažino (nors ir netiesiogiai), kad piniginės prievolės atvejis nepatenka į visiško ir objektyvaus neįmanomumo sritį. Be to, atkreiptinas dėmesys, kad kasacinis teismas, argumentuodamas, jog prievolės dalykas yra įmanomas, remiasi aplinkybėmis, kurios, mūsų manymu, galėtų liudyti nepakankamą prievolės dalyko apibrėžtumą, o ne neįma-

61 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 14 d. nutartis civilinėje byloje *Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija v. M. K.* (bylos Nr. 3K-3-486/2008 m.); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. balandžio 6 d. nutartis civilinėje byloje *Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija v. U. V.* (bylos Nr. 3K-3-133/2009 m.).

62 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. balandžio 6 d. nutartis civilinėje byloje *Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija v. U. V.* (bylos Nr. 3K-3-133/2009 m.).

nomumą. Atsižvelgiant į tai pabrėžtina, kad piniginių prievolių atveju apskritai reikėtų labai atsargiai vertinti galimybę taikyti principą *Impossibilium nulla obligatio est*, t. y. daugeliu atvejų piniginių prievolių vykdymo arba nevykdymo atveju galime kalbėti tik apie santykinį neįmanomumą (kai tam tikro veiksmo negali atlikti konkretus skolininkas), o tai, kaip pagrįstai pabrėžiama CK komentare, nedaro prievolės negaliojančios⁶³.

Kalbant apie įvykdomumo reikalavimą prievolės dalykui, galima paminėti ir bylą⁶⁴, kurioje 200 000 Lt dydžio kreditorinio reikalavimo įvykdymas buvo užtikrintas lėšų, esančių banko – kreditoriaus – sąskaitoje, įkeitimu, įkeičiamą objektą įvertinant 1 Lt. Hipotekos teisėjas atmetė pareiškėjo prašymą įregistruoti įkeitimo lakštą, motyvuodamas tuo, kad tokio dydžio įkeitimas neužtikrino 200 000 Lt kreditorinio reikalavimo tinkamo įvykdymo, t. y. akivaizdu, kad pagrindinio reikalavimo įvykdymas bus neįmanomas. Šioje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas suformulavo tokią teisės aiškinimo ir taikymo taisyklę: „įstatyminis reikalavimas apibūdinti įkeičiamą kilnojamąjį daiktą ar turtinę teisę apsaugo sutarties šalis nuo galimo tokio susitarimo pripažinimo niekiniu dėl jo įvykdymo neįmanomumo (CK 6.3 straipsnio 4 dalis)“. Taigi nors šioje byloje tiesiogiai ir nebuvo sprendžiamas sandorio negaliojimo klausimas, tačiau kasacinio teismo suformuluotoje teisės aiškinimo ir taikymo taisyklėje labai aiškiai atsispindi tendencija CK 6.3 straipsnio 4 dalyje išvesti sandorio negaliojimo sankciją prievolės dalyko neįmanomumo atveju.

Principu *Impossibilium nulla obligatio est* buvo remtasi ir byloje, kilusioje iš darbo teisinių santykių⁶⁵. Regėjimo negalią turinti bibliotekininkė, dirbusi tame pačiame bute, kuriame ir gyveno, buvo atleista iš darbo po to, kai, darbdaviui pakeitus darbovietės adresą, ji nebeatvyko į darbą naujose patalpose. Žemesniųjų instancijų teismai laikėsi pozicijos, kad ieškovė privalėjo vykdyti darbo funkcijas naujose patalpose, nuo ankstesniųjų nutolusiose 300 metrų atstumu. Tačiau kasacinis teismas konstatavo, kad teismai turėjo atsižvelgti į darbuotojos asmeninę padėtį ir į jos subjektyvias galimybes atvykti į darbą: „pagal universalų teisės principą teisė asmeniui negali nustatyti neįmanomų įvykdyti pareigų (*Impossibilium nulla obligatio est*). Šis principas galioja ir darbo teisiniuose santykiuose, kai darbdavys inicijuoja darbo sutarties sąlygų pakeitimą“. Tai viena iš nedaugelio bylų, kuriose principu *Impossibilium nulla obligatio est* remtasi esant kitam, nei sandorių negaliojimas, atvejui.

Reikėtų paanalizuoti ir šią Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nagrinėtą bylą⁶⁶, kurioje priimamas kitoks sprendimas, nei mūsų jau minėtose bylose, t. y. konstatuojama, kad prievolės pažeidimas, nesant galimybės ją įvykdyti, lemia ne prievolės negaliojimą, o civilinės atsakomybės taikymą. Šioje byloje atsakovas su ieškove sudaryta preliminarąja sutartimi įsipareigojęs pastatyti 22,49 kv.m butą, jį parengti pardavimui ir par-

63 Mikelėnas, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*, p. 21.

64 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje *pareiškėjas J. M., skolininkas UAB „Hausera“, kreditorius AB bankas „Hansabankas“* (bylos Nr. 3K-3-100/2008 m.).

65 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 19 d. nutartis civilinėje byloje *L.B. v. Lietuvos aklujų biblioteka* (bylos Nr. 3K-3-274/2008 m.).

66 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. vasario 26 d. nutartis civilinėje byloje *R. J. v. UAB „Ginta ir partneriai“* (bylos Nr. 3K-3-72/2007 m.).

duoti ieškovei, sukūrė nekilnojamąjį daiktą su trūkumu, kurio teisine prasme negalima pašalinti, t. y. pastatyta patalpa neatitiko poįstatyminio teisės akto reikalavimo dėl gyvenamosios patalpos minimalaus ploto, todėl negalėjo būti teisiškai registruota kaip gyvenamoji patalpa (Nekilnojamojo turto registre ji įregistruota kaip gamybos paskirties patalpa – kūrybinės dirbtuvės). Teismų nuomone, dėl šios priežasties negalima įvykdyti iš preliminariosios sutarties kilusios prievolės – sudaryti buto pirkimo–pardavimo sutartį. Prievolės, kylančios iš preliminariosios sutarties, dalykas yra šalių veiksmai sudarant pagrindinę sutartį (šiuo atveju – buto pirkimo–pardavimo sutartį) preliminariojoje sutartyje numatytomis esminėmis sąlygomis. Teismai nustatė, kad atsakovas pažeidė teisinę pareigą esant prievoliniams santykiams elgtis sąžiningai. Vykdydamas savo profesinę veiklą ir prisiimdamas prievolę pastatyti ir parduoti ieškovei gyvenamąją patalpą, jis turėjo žinoti būsto statybą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimus bei jų paisyti. Kasacinis teismas konstatavo, kad prievolės dalyku negali būti tai, kas neįvykdoma (CK 6.3 str. 4 d.), ir padarė išvadą, kad prievolės pažeidimas (neįvykdymas, netinkamas vykdymas) yra pagrindas taikyti skolininkui civilinę atsakomybę (CK 6.256 str.) (t. y. remiamasi sutartinės atsakomybės taisyklėmis). Taigi reikia akcentuoti, kad šiuo atveju kasacinis teismas, skirtingai nei to paties teismo kitos sudėties teisėjų kolegijos, konstatuoja, kad aplinkybė, jog prievolės neįmanoma įvykdyti, lemia ne preliminariosios sutarties negaliojimą, o skolininko sutartinę atsakomybę. Taigi ši nutartis gali būti vertinama kaip įtvirtinanti sprendimą, kuris labiau atitinka šiuolaikinės teisės tradiciją. Tačiau teismų praktikoje šis požiūris neištvirtino.

Daug dažniau CK 6.3 straipsnio 4 dalis aiškinama taip, kad prievolės įvykdymo negalimumas lemia sandorio negaliojimą. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nagrinėtoje byloje⁶⁷ pradiniam kreditoriui perleidus reikalavimo teisę, kurios jis pats neturėjo, kasacinis teismas sprendė, kad, sudarant šią sutartį, buvo pažeistas CK 6.102 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas imperatyvus draudimas perleisti tokį reikalavimą, dėl kurio negalimas išieškojimas. Šis draudimas, teisėjų kolegijos nuomone, be kita ko, reiškia ir draudimą perleisti reikalavimą, kurio pradinis kreditorius neturi, arba negaliojantį reikalavimą, nes tokio reikalavimo neįmanoma įgyvendinti, t. y. patenkinti. Jeigu reikalavimo teisės negalima įgyvendinti, kasacinio teismo nuomone, susitarimas dėl to, kas neįmanoma, negalioja (CK 6.3 str. 4 d.). Savo argumentacijai sustiprinti kasacinis teismas papildomai rėmėsi principu, pagal kurį niekas negali perduoti kitam daugiau teisių, negu pats turi (lot. *nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet*). Svarstyтина, ar šioje byloje teismui apskritai reikėjo remtis principu *Impossibilium nulla obligatio est*, turint omenyje, kad CK 6.102 straipsnyje yra įtvirtinti aiškiai suformuluoti draudimai (imperatyvai), kurių pažeidimas sudaro prielaidas remtis CK 1.80 straipsnyje įtvirtintu sandorių negaliojimo pagrindu.

Principu *Impossibilium nulla obligatio est* buvo remiamasi ir kitose bylose dėl reikalavimo teisės perleidimo galiojimo⁶⁸, tačiau dėl ribotos tyrimo apimties plačiau jų

67 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 30 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Arisanda“ v. UAB „2B Pack“ (bylos Nr. 3K-3-199/2008 m.).

68 Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 20 d. nutartis civilinėje byloje R. K. L. v. V. O. ir Č. O. (bylos Nr. 2A-345/2008 m.); Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. spalio 11 d.

neanalizuosime, paminėdami tik tai, kad tokiose bylose, be CK 6.3 straipsnio 4 dalies, teismai papildomai remiasi imperatyvios teisės normos (CK 6.102 str. 1 d.) pažeidimu, kuris leidžia cesijos sutartį laikyti niekine.

Tačiau kyla klausimas, ar pakaktų remtis vien CK 6.3 straipsnio 4 dalimi tam, kad sandoris būtų pripažintas niekiniu, kaip tai buvo nuspręsta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nagrinėtoje byloje, kurią galėtume laikyti vienu ryškiausių principo *Impossibilium nulla obligatio est* taikymo Lietuvos teismų praktikoje pavyzdžių. Tai byla⁶⁹, kurioje ginčas kilo dėl netinkamo išimtinųjų leidybos teisių ir leidybos verslo perleidimo sutarties vykdymo – ieškovas (leidybos teisės perleidusi šalis, t. y. pardavėjas) reikalavo visiškai atsiskaityti pagal sutartį, tuo tarpu atsakovas (leidybos verslą perėmusi šalis, t. y. pirkėjas) pardavėjui neįvykdžius sutartinių įsipareigojimų vienašališkai nutraukė sutartį. Teismai nustatė, kad ieškovas iš tiesų nevykdė savo prievolės perduoti išimtinės leidybos teises, nes pats jų neturėjo⁷⁰, o įsipareigojimas perleisti neegzistuojančias teises, kasacinio teismo nuomone, leidžia daryti išvadą, kad sutarties sudarymo metu sutarties dalykas neatitiko įmanomumo reikalavimų. Tokią išvadą teisėjų kolegija grindė principu, pagal kurį niekas negali perduoti kitam daugiau teisių, negu pats turi (*nemo plus juris ad alium transferre potest quam ipse habet*) ir suformulavo tokią teisės aiškinimo bei taikymo taisyklę: „tais atvejais, kai prievolė neatitinka įmanomumo reikalavimo, t. y. jos neįmanoma įvykdyti jau sutarties sudarymo metu, reiškia, kad tokia sutartimi pažeidžiamas teisės imperatyvas, kuris nors nėra *expresis verbis* nustatytas įstatyme, bet implicitiškai išvestinas iš prievolės esmės (CK 6.3 str. 3, 4 d.)“. Teisėjų kolegija konstatavo, kad teismai, nustatę, jog ieškovas sutartimi prisiėmė prievolės, kurių įvykdyti negalėjo, turėjo *ex officio* konstatuoti (CK 1.78 str. 5 d.), kad ginčo šalių susitarimas dėl išimtinųjų leidybos teisių yra niekinis sandoris, nes prieštarauja imperatyviosioms įstatymo normoms (CK 1.80 str.).

Apibendrinami šių bylų analizę, galime teigti, kad, nepaisant pavienių atvejų, kai principas *Impossibilium nulla obligatio est* traktuojamas kitaip, daugeliu atvejų esant pradiniam neįmanomumui konstatuojama, kad sandoris negalioja. Taigi galime daryti išvadą, kad Lietuvos teismų praktikoje įsigali pozicija, pagal kurią sandoris, kuriuo sukuriama prievolė įvykdyti, yra nuo pat pradžių neįmanomas, laikomas niekiniu CK 1.80 straipsnyje įtvirtintu pagrindu, t. y. kaip sandoris, prieštaraujantis imperatyviai įstatymo normai. Toks sprendimas kelia abejonių dėl keleto priežasčių.

nutartis civilinėje byloje pagal *pareiškėjos M. V.* atskirąjį skundą dėl išieškotojo pakeitimo vykdymo procese (bylos Nr. 2-653/2007 m.).

69 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 31 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Reklamos laikraštis“ v. UAB „Vilniaus skelbimai“, UAB „Norekso valdos“* (bylos Nr. 3K-3-6/2008 m.).

70 Ieškovas neperdavė atsakovui prekių ženklo, leidinio tarptautinių standartinių seralinių numerių (ISSN), teisės naudotis turimu EAN Lietuva BAR brūkšninio kodu, t. y. duomenų, reikalingų teisėtai išleisti ir platininti leidinį „Reklama“ kaip visuomenės informavimo priemonę. Šių teisių ieškovas atsakovui neperdavė ir negalėjo perduoti, nes pats jų neturėjo, t. y. nebuvo įregistravęs prekių ženklo „Reklama“, kadangi šis neatitiko prekių ženkliui keliamų reikalavimų, taip pat neturėjo leidinio tarptautinių standartinių seralinių numerių (ISSN) ir teisės naudotis turimu EAN Lietuva BAR brūkšninio kodu.

Pirmiausia, sunku būtų suderinti šią poziciją su kitu doktrinoje ir teismų praktikoje suformuluotu teiginiu, kad pagal CK 1.80 straipsnį sandorio negaliojimas yra siejamas su jo prieštaravimu imperatyvioms *įstatymo* normoms, t. y. su vienareikšmiškai *įstatyme* įtvirtintomis nuostatomis, kuriomis siekiama apsaugoti visos visuomenės interesus, viešąją tvarką⁷¹ (*paryškinta aut.*). Kadangi sandorių negaliojimas yra šalių valios laisvės ir autonomijos principo išimtis, būtina nustatyti, ar yra atitinkamas visuomenės interesus, kuris reikalautų išikšti į šalių privačius santykius, t. y. ar yra pakankamas pagrindas teigti, kad pamatinis visuomenės interesus reikalauja visuotinai pripažinti tokio turinio sandorius negaliojančiais, nesiejant jo su konkrečiomis šalimis arba konkrečia situacija⁷².

Antra, pripažįstant sandorius negaliojančiais pagal CK 1.80 straipsnį, būtina nurodyti ne tik šį straipsnį, bet ir konkrečią imperatyvią įstatymo normą, kuriai sandoris prieštarauja, o to nepadarius, teismo sprendimas bus nepakankamai pagrįstas⁷³. Jeigu nėra visiškai akivaizdu, kad įstatymo norma yra imperatyvi, teismams būtina motyvuoti ir nurodyti, kodėl pripažįstama, jog norma yra imperatyvi, bei kokią visuomenės interesą ji saugo⁷⁴. Net jeigu pripažintume⁷⁵, kad CK 6.3 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta imperatyvi teisės norma, reikėtų atsakyti į klausimą, kokią visuomenės interesą šiuo imperatyvu siekiama ginti. Imperatyvi teisės norma nustatoma tam tikram viešajam interesui apsaugoti, tuo tarpu šiuo atveju kalbame apie privačių šalių tarpusavio santykius.

Trečia, papildomas argumentas, kuriuo buvo vadovautasi rengiant Vokietijos prievolių teisės reformą ir kuris atspindi naujausias Prancūzijos teisės tendencijas, yra suvokta būtinybė vengti sandorių negaliojimo sankcijos tais atvejais, kai tai yra įmanoma. Teisės moksle, vertinant sandorių negaliojimo institutą, vis dažniau pasigirsta nuomonė, kad šiuolaikinė teisė šią priemonę naudoja per dažnai, tuo tarpu kai ji, būdama neišvengiama blogybe, turėtų būti naudojama rečiau⁷⁶. Atkreipiamas dėmesys, kad, pasirinkdamas sandorių negaliojimo teisinio reglamentavimo politiką, įstatymų leidėjas *inter alia* turėtų atsižvelgti į tai, kad sandorių negaliojimas yra sunkus padarinys, todėl įstatymas turėtų stengtis jo išvengti⁷⁷. Pastaruoju metu ir Lietuvoje vis dažniau atkreipiamas dėmesys į išimtinį sandorių negaliojimo instituto pobūdį⁷⁸. Galima teigti, kad neįmanomumo srities pokyčiai atspindi ir yra iš dalies nulemti tiek vykstančių sandorių negaliojimo teisinio reglamentavimo srities pokyčių, tiek ir doktrinos pokyčių aiškinant tokias kategorijas, kaip absoliučiai negaliojantys (arba niekiniai) sandoriai. Pavyzdžiui, galima

71 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. sausio 26 d. nutartis civilinėje byloje *D. S. L. v. V. G. ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-60/2004 m.).

72 Mikelėnas, V.; Vileita, A.; Taminskas, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*, p. 182.

73 *Ibid.*, p. 182–183.

74 *Ibid.*, p. 183.

75 Nors, mūsų nuomone, tai vis dėlto ne imperatyvi teisės norma, o veikiau sveiko proto imperatyvas. Šis aspektas pabrėžiamas ir doktrinoje – įmanomumo reikalavimas prievolės dalykui grindžiamas protingumo kriterijumi, nes asmens negalima įpareigoti atlikti tai, kas neįmanoma (Mikelėnas, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*, p. 21).

76 Malaurie, P.; Aynès, L.; Stoffel-Munck, P. *Droit civil. Les obligations*. Paris: Defrénois, 2007, p. 336.

77 *Ibid.*, p. 341–342.

78 Mikelėnas, V. Sandorių negaliojimo instituto taikymas teismų praktikoje (1). *Justitia*. 2006, 4 (62): 7.

pastebėti, kaip ilgainiui pakito termino „niekinis ir negalioja“ (vok. *Nichtig*) prasmė Vokietijos teisėje. XIX a. šiuo terminu apibūdinamas sandoris buvo suprantamas kaip absoliučiai ir bet kuriuo atžvilgiu neturintis galios, tačiau šių dienų teisės aiškinimo bei taikymo praktika išryškino tendenciją siekti daugiau lankstumo ir išvengti Vokietijos CK dogmatinio bei sąvokų griežtumo. Be tradiciškai susiformavusių niekinių ir nuginkijamų sandorių rūšių, buvo sukurta nauja teisinė konstrukcija – santykinis negaliojimas (vok. *relative Unwirksamkeit*), reiškiantis, kad sandoris neturi teisinės galios nuo pat jo sudarymo momento, tačiau, skirtingai nei tai yra niekinių sandorių atveju, sandoris neatpa negaliojančiu *erga omnes* – tik viena iš sandorio šalių gali remtis jo negaliojimu⁷⁹, t. y. pripažįstama, kad tam tikrais atvejais sandoris galėtų būti laikomas niekiniu vienos šalies atžvilgiu, tačiau galiotų kitai šaliai⁸⁰.

Ketvirta, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuluota teisės aiškinimo ir taikymo taisyklė vertintina kaip įtvirtinanti pernelyg griežtą sankciją, jeigu žvelgtume iš sutarties šalies, kurios teisėti lūkečiai nėra pateisinami, pozicijų. Ši šalis negauna to, ko tikėjosi iš sutarties. Tais atvejais, kai neįmanomą įvykdymą pažadėjusi šalis žino arba turi žinoti apie tai, kad sutarties įvykdyti bus neįmanoma, ir sutartį vis tiek sudaro, galėtume teigti, kad šalis elgiasi nesąžiningai (arba neatsargiai) ir dėl šios priežasties turėtų atlyginti kitos šalies patirtus nuostolius (CK 6.62 str. 2 d.). Žinoma, tais atvejais, kai skolininkas nežino ir negali žinoti apie neįmanomą įvykdymą, būtų neteisinga įpareigoti jį atlyginti kitai šaliai nuostolius, iš esmės tai būtų analogiška sutarties neįvykdymo dėl nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybių atvejui. Tokiais atvejais skolininkas būtų atleidžiamas nuo atsakomybės dėl sutartinių įsipareigojimų nevykdymo (CK 6.212 str. 1 d.). Galėtų kilti klausimas, ar neįmanomą įvykdymą pažadėjusi šalis neturėtų atlyginti bent jau negatyvių nuostolių tais atvejais, kai ji nežino ir negali žinoti apie aplinkybes, dėl kurių sutarties įvykdymas yra negalimas. Iš tiesų tokiais atvejais būtų galima teigti, kad šalis klysta dėl prievolės dalyko egzistavimo arba dėl galėjimo įvykdyti prievolės dalyką sudarančius veiksmus. Tokiais atvejais svarstytina, ar neturėtų būti taikoma tokia pati taisyklė, kokia taikoma ginčijant sandorius suklydimo pagrindu – šalis, pagal kurios ieškinį sandoris pripažįstamas negaliojančiu, privalo atlyginti antrajai šaliai turėtas išlaidas, taip pat jos turto netekimą ar sužalojimą (CK 1.90 str. 3 d.).

Išvados

1. Romėnų teisėje principas *Impossibilium nulla obligatio est* sandorių negaliojimą neginčijamai lemdavo tik *stipulatio* sutarčių atveju, tuo tarpu esant konsensualinių sutarčių neįmanomam įvykdymui nukentėjusiajai šaliai buvo pripažįstama galimybė pareikšti sutartinį ieškinį, siekiant apginti pozityvųjį interesą. Šiuolaikinė sutarčių teisė neperėmė tokios sutarčių rūšies kaip *stipulatio* ir pagrįstai gali būti vertinama kaip besiremianti romėnų konsensualinių sutarčių teise. Naujausiose civilinės teisės kodifikacijose atsisakoma ankstesnio teisinio reglamentavimo, pagal kurį, kai prievolės neįmanoma

79 Ferrand, F. *Droit privé allemand*. Paris: Dalloz, 1997, p. 233.

80 Zimmermann, R. *The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition*, p. 682.

įvykdyti, sandoris laikomas niekiniu, ir įtvirtinama nuostata, kad pradinis neįmanomumas neturi įtakos sandorio galiojimui, t. y. savaime nedaro jo negaliojančio.

2. Nesant aiškiai suformuluotos Lietuvos pozityviosios teisės taisyklės, kad prievolės įvykdymo neįmanomumas lemia sandorio negaliojimą, CK 6.3 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta nuostata, pagal kurią prievolės dalyku negali būti tai, kas neįmanoma, Lietuvos civilinės teisės doktrinoje ir teismų praktikoje nepagrįstai traktuojama kaip vienareikšmiškai lemianti sandorio negaliojimą, remiantis CK 1.80 straipsnyje įtvirtintu pagrindu, t. y. kaip imperatyviai įstatymo normai prieštaraujančio sandorio atvejis.

3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuluota teisės aiškinimo ir taikymo taisyklė vertintina kaip įtvirtinanti pernelyg griežtą sankciją, žvelgiant iš sutarties šalies, kurios teisėti lūkečiai nėra pateisinami, pozicijų. Šios šalies interesai būtų labiau ginami pripažįstant jai teisę į nuostolių atlyginimą, taikant sutartinės atsakomybės taisykles. Reikėtų atsisakyti tokios pozicijos, kad sutartis, kurią įvykdyti neįmanoma, yra besąlygiškai niekinė absoliučiai visais atvejais. Atsižvelgiant į ryškėjančią bendrą tendenciją šiuolaikinėje teisėje riboti sandorių negaliojimo kaip civilinių teisių gynimo būdo taikymą (tiek teisiškai reglamentuojant, tiek teisės taikymo procese), Lietuvos teismų praktikos kryptis, besąlygiškai laikanti sandorius niekiniais, vertintina kaip neatitinkanti šiuolaikinės apyvartos poreikių ir nepakankamai ginanti sąžiningos sutarties šalies interesus bei neužtikrinanti jos pozityvaus intereso.

4. Laikantis nuostatos, kad net ir kai prievolės neįmanoma įvykdyti sutartis galioja, teisinės pasekmės turėtų būti sprendžiamos atsižvelgiant į tai, ar skolininkas žinojo arba turėjo žinoti apie tai, kad prievolės įvykdyti bus neįmanoma (t. y. žinojo apie prievolės neįvykdomumą). Pripažinus, kad skolininkas žinojo (arba turėjo žinoti), kreditoriui turi būti pripažįstama galimybė reikalauti patenkinti pozityvų interesą, t. y. siūlytina skolininko kaltės principą taikyti ir esant pradinio negalimumo situacijoms. Šiuo požiūriu pradinis neįmanomumas ir vėliau atsiradęs negalėjimas įvykdyti prievolės iš esmės būtų traktuojami vienodai, kadangi būtų nesažininga skirtingai vertinti situacijas, kai prievolės dalyku esantis daiktas prarandamas prieš pat sutarties sudarymą arba netrukus po jos sudarymo.

5. Pripažinus, kad neįmanomą įvykdymą pažadėjusi sutarties šalis, nežinojusi arba negalėjusi žinoti apie kliūtis prievolei vykdyti, sandorį sudarė iš esmės suklydusi dėl prievolės dalyko egzistavimo arba galimybės jį įvykdyti, svarstyтина, ar ji neturėtų atlyginti kitos sutarties šalies negatyvių nuostolių. Toks sprendimas būtų galimas remiantis analogija ir taikant CK 1.90 straipsnio 3 dalį, numatančią, kad šalis, pagal kurios ieškinį sandoris pripažįstamas negaliojančiu kaip sudarytas iš esmės suklydus, privalo atlyginti antrajai šaliai turėtas išlaidas, taip pat jos turto netekimą arba sužalojimą.

6. Tais atvejais, kai abi šalys žino, kad prievolę įvykdyti neįmanoma, laikytina, jog, šalims veikiant *jocandi causa*, t. y. neturint rimtų ketinimų sukurti teisinius santykius, prievoliniai teisiniai santykiai neatsirado. Sutartis nebuvo sudaryta, todėl nekyla ir atsakomybė dėl sutarties neįvykdymo.

Literatūra

- Ambrasienė, D., et al. *Civilinė teisė. Prievolių teisė*. II tomas. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004.
- Ambrasienė, D.; Cirtautienė, S. Ikisutartinės atsakomybės kvalifikavimo problema: sutartinė, deliktinė ar *sui generis*. *Jurisprudencija*. 2008, 10(112): 52–63.
- Beatson, J. *Anson's Law of Contract*. 28th ed. Oxford University Press, 2002.
- Commentary on the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts (PICC)*. Vogenauer, S.; Kleinheisterkamp, J. (eds.). Oxford: Oxford University Press, 2009.
- Drazdauskas, S. *Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008.
- Ferrand, F. *Droit privé allemand*. Paris: Dalloz, 1997.
- Ghestin, J. *Traité de droit civil. La formation du contrat*. 3e éd. Paris: LGDJ, 1993.
- Gordley, J. *Foundations of Private Law. Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
- Malaurie, P.; Aynès, L.; Stoffel-Munck, P. *Droit civil. Les obligations*. Paris: Defrénois, 2007.
- Mazeaud, H. L.; Mazeaud, J.; Chabas, F. *Leçons de droit civil. Obligations: Théorie générale*. Paris: Montchrestien, 1998.
- Mikelėnas, V. Sandorių negaliojimo instituto taikymas teismų praktikoje (1). *Justitia*. 2006, 4 (62): p. 2–8.
- Mikelėnas, V. *Prievolių teisė*. I dalis. Vilnius: Justitia, 2002.
- Mikelėnas, V.; Vileita, A.; Taminskas, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001.
- Mikelėnas, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003.
- Nekrošius, I.; Nekrošius, V.; Vėlyvis, S. *Romėnų teisė*. Vilnius: Justitia, 2007.
- Principles of European Contract Law. Full text of Parts I and II Combined*. Lando, O.; Beale, H. (eds.). The Hague: Kluwer Law International, 2000.
- Selelionytė-Drukteinienė, S. Deliktinės ir sutartinės atsakomybės konkurencija. *Justitia*. 2008, 1(67): 2–13.
- Stone, R. *The Modern Law of Contract*. 6th ed. London: Cavendish Publishing Limited, 2005.
- Terré, F.; Simler, P.; Lequette, Y. *Droit civil. Les obligations*. Paris: Dalloz, 2005.
- Treitel, G. *The Law of Contract*. 11th ed. London: Sweet & Maxwell Limited, 2003.
- Vitkevičius, P. S. *Romėnų privatinės teisės sutartys*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002.
- Zimmermann, R. *The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition*. Oxford: Oxford University Press, 1996.
- Zimmermann, R. *The new German Law of Obligations – Historical and Comparative Perspectives*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- Zimmermann, R. The Civil Law in European Codes. *Regional Private Laws and Codification in Europe*. MacQueen, H.L.; Vaquer, A.; Espiau, S. E. (eds.). Cambridge University Press, 2003.
- Zyl van D. H. *History and Principles of Roman Private Law*. Durban: Butterworths, 1983.
- Дождев, Д. В. *Римское частное право*. [Dozhdev, D. V. Roman Private Law]. Москва: Инфра-М-Норма, 1999.
- Новицкий, И. Б. *Основы римского гражданского права*. [Novickij, I. B. Basic Roman Private Law]. Москва: Зерцало, 2000.
- Цвайгерт, К.; Кётц, Х. *Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права*. Т. 2. [Zweigert, K.; Koetz, H. An Introduction

- tion to Comparative Private Law]. Москва: Международные отношения, 1998.
- Avant-projet de réforme du droit des obligations et du droit de la prescription. Rapport Catala [interaktyvus]. Paris, 2005 [žiūrėta 2009-04-28]. <<http://lesrapports.ladocumentationfrancaise.fr/BRP/054000622/0000.pdf>>.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. balandžio 6 d. nutartis civilinėje byloje *Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija v. U. V.* (bylos Nr. 3K-3-133/2009 m.).
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 14 d. nutartis civilinėje byloje *Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija v. M. K.* (bylos Nr. 3K-3-486/2008 m.).
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 30 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Arisanda“ v. UAB „2B Pack“* (bylos Nr. 3K-3-199/2008 m.).
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 19 d. nutartis civilinėje byloje *L. B. v. Lietuvos aklujų biblioteka* (bylos Nr. 3K-3-274/2008 m.).
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje *pareiškėjas J. M., skolininkas UAB „Hausera“, kreditorius AB bankas „Hansabankas“* (bylos Nr. 3K-3-100/2008 m.).
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 31 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Reklamos laikraštis“ v. UAB „Vilniaus skelbimai“, UAB „Norekso valdos“* (bylos Nr. 3K-3-6/2008 m.).
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. vasario 26 d. nutartis civilinėje byloje *R. J. v. UAB „Ginta ir partneriai“* (bylos Nr. 3K-3-72/2007 m.).
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. sausio 26 d. nutartis civilinėje byloje *D. S. L. v. V. G. ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-60/2004 m.).
- Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 20 d. nutartis civilinėje byloje *R. K. L. v. V. O. ir Č. O.* (bylos Nr. 2A-345/2008 m.).
- Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje pagal *pareiškėjos M. V.* atskirąjį skundą dėl išieškotojo pakeitimo vykdymo procese (bylos Nr. 2-653/2007 m.).

INFLUENCE OF IMPOSSIBILITY OF PERFORMANCE ON THE VALIDITY OF LEGAL TRANSACTIONS – APPLICATION OF THE RULE “IMPOSSIBILIUM NULLA OBLIGATIO EST” IN MODERN LAW

Asta Dambrauskaitė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *The article deals with the issue of initial impossibility of performance of an obligation and the influence of such impossibility of performance on the validity of the legal transaction that establishes such an obligation.*

The legal doctrine convincingly demonstrates that for Roman lawyers the rule Impossi-

bilium nulla obligatio est merely meant that nobody can be obliged to perform something that cannot be performed; however, it did not necessarily follow that a contract establishing such an obligation was void.

Modern civil codifications overlook another significant feature of the Roman law – the uncontested application of the principle *Impossibilium nulla obligatio est* only in case of *stipulatio*, whereas modern contract law has its origins in the Roman law of consensual contracts.

Legal regulation of the issue at hand in the civil codes of various European countries, in the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, and in the Principles of European Contract Law is contradictory. Therefore, the position of Lithuanian law needs to be examined closely, especially since Lithuanian court practice tends to read the sanction of absolute nullity into the provision of Article 6.3 (4) of the Lithuanian Civil Code.

However, the exact wording of the said article only suggests that something impossible to perform may not form the subject matter of an obligation. The word “nullity” is not used in this article.

The author takes a view that Lithuanian Civil Code does not establish a clear rule, which would unambiguously lead to the conclusion that a legal transaction, the performance whereof is impossible, is null and void. Therefore, the author believes that the courts have the possibility to treat such cases in a flexible manner in order to provide the aggrieved party with the possibility to claim his or her positive interest (expectation damage) as opposed to merely a negative interest (reliance damage) in cases where the other party knew or should have known about the impossibility of performance. Such practice would be in line with the general tendency of modern law to avoid the use of the technique of the nullity of legal transactions and to allow, where appropriate, other remedies, for instance, a remedy for non-performance.

Alternatively, the party, which has promised an impossible performance, could be exempted from the liability upon proving that the contract was concluded under the influence of essential mistake as to the existence of the subject matter of the obligation or as to the possibility of performance thereof. However, such an excuse would not be allowed if, upon proper construction of the contract, it was established that the party's mistake is due to his or her own gross negligence or if the mistaken party had taken the risk of the mistake or should be seen as ought to have taken such a risk. In such a case the contract could not be avoided and the general remedy for non-performance should prevail.

Keywords: subject matter of an obligation, impossibility of performance, nullity of legal transactions, compensation of damages, mistake, *Impossibilium nulla obligatio est*.

Asta Dambrauskaitė, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinės ir komercinės teisės katedros docentė. Mokslinių tyrimų kryptys: civilinė teisė, sandoriai, sandorių negaliojimas, prievolių teisė, paveldėjimo teisė.

Asta Dambrauskaite, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Civil and Commercial Law, associated professor. Research interests: civil law, legal transactions, nullity of legal transactions, law of obligations, inheritance law.